

Abstract

Towards the end of 2013, Aspekt, a feminist educational and publishing organisation published a book titled *Feminism is for Everybody: Passionate Politics* by bell hooks, one of the most productive American feminist writers and activists. The book, published in Slovakia under the Slovak title *Feminizmus do vrečka. O zanietených politikách*, is intended as a basic handbook for all readers who wish to learn something about feminism. The author defines feminism as “a movement that aims to end sexism, sexist exploitation and oppression”, which is not focused against men and wishes to bring more freedom and happiness into everybody’s life. Despite minor reservations, it is a book that the Slovak cultural environment has been missing for a long time.

bell hooks: Feminizmus do vrečka. O zanietených politikách.
Aspekt 2013, preklad Jana Juráňová

Tento text začnem pre mňa netypicky, drobnou príhodou zo života. Pred niekoľkými rokmi som si v autobuse čítala antológiu *Neviditeľná žena. Antologie súčasného amerického myslenia o feminizmu, dejinách a vizualitě*, ktorú zostavila Martina Pachmanová. Náhodou som tam stretla kamarátku, ktorá – keď si prečítala názov (a podnázov) – bola doslova zhrozená: „Ty si sa úplne zbláznila? To chceš byť akože feministka? To si akože chceš prestať holiť nohy?!“ Zdôrazňujem, že išlo o vysokoškolsky vzdelanú, kultúrne aktívnu osobu, ktorá spĺňa všetky atribúty modernej nezávislej ženy. Vtedy som si zrejme prvýkrát uvedomila, ako hlboko je v našej spoločnosti zakorenený odpor voči feminizmu, resp. jeho úplná neznalosť, a to aj vo vrstvách a na miestach, kde by som to nečakala. Bohužiaľ, nevedela som jej dať pohotovú odpoveď, ktorá by ju presvedčila, že feminizmus nielen že nie je nebezpečný, ale dokonca by ju mohol aj zaujímať. Nemala som totiž poruke knihu *Feminizmus do vrečka. O zanietených politikách* od bell hooks, ktorej sa venuje táto recenzia.

Kniha, napísaná v roku 2000, vychádza v slovenčine po prvý raz. V preklade Jany Juráňovej ju vydalo Zaujímavé združenie žien ASPEKT, jediný programový vydavateľ feministickej literatúry u nás. bell hooks je literárny pseudonym Glorie Jean Watkins (1952), jednej z najznámejších a literárne najproduktívnejších feministických teoretičiek a aktivistiek v USA. Umelecké meno prevzala od svojej starej mamy. Aby sa odlišila, rozhodla sa používať malé začiatkové písmená. Svoju prvú knihu *Ain’t I a Woman?: Black women and feminism* (South End Press, 1981) začala písať ako devätnásťročná. Zaoberala sa v nej vzťahom medzi feminizmom a rasou, pričom poukázala najmä na to, ako feminizmus šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia prehliadal rasovú a triednu problematiku, zvyhodňujúc biele ženy z privilegovaných vrstiev. Hoci odvtedy uplynulo niekoľko desaťročí a bell hooks napísala desiatky kníh, jej zásadné stanoviská sa nezmenili. Pre autorku je typické, že v praxi sa snaží prekročiť úzke hranice akademického sveta a osloviť čo najširší okruh recipientov. Za týmto účelom používa prístupnejší jazyk, zúčastňuje sa televíznych či rozhlasových debát, v posledných rokoch je aktívna aj na internetových sociálnych sieťach.

Kniha *Feminizmus do vrečka. O zanietených politikách* je zamýšľaná ako stručná a výstižná príručka pre všetky a pre všetkých, čo sa chcú niečo dozvedieť o feminizme, ale nemajú záujem študovať dlhé zložité texty, reprezentujúce navyše často úplne protichodné teórie. Sama bell hooks v úvode o vzniku knihy hovorí: „Musela som ju napísať, lebo som ustavične čakala, že sa takáto knižka objaví, no neobjavila sa. Bez nej nemám ako osloviť húfy ľudí, čo sú denne bombardované antifeministickou reakciou na feminizmus a ustavične počúvajú, ako majú nenávidieť hnutie, o ktorom takmer nič nevedia, a ako mu majú vzdorovať“ (s. 13).

hooks v knihe nesumarizuje objektívne všetky významné feministické teórie. V duchu presvedčenia, že ak môže feminizmus znamenať čokoľvek, potom nezna-

mená nič, nám ponúka vlastnú koherentnú, hutnú, rokmi životných skúseností vykryštalizovanú teóriu feminizmu ako živého politického hnutia, ktorého cieľom je urobiť zo sveta lepšie miesto pre všetkých. Kniha je rozdelená do krátkych kapitol pokrývajúcich jednotlivé oblasti feministickej teórie a praxe, pričom každá ponúka stručný historický prehľad vývoja konkrétnej problematiky. Na záver autorka vždy poskytne vlastný pohľad a načrtne možné riešenia. Väčšina kapitol rozpracúva všeobecne známe okruhy tém, na ktoré sa feminizmus zameriaval a zameriava, napríklad telo a telesnosť, fyzická krása, práca, sexualita, rodičovstvo a pod. Pre bell hooks však feminizmus nie je súčtom čiastkových tém a problémov, ale uceleným, komplexným náhľadom na život a spoločnosť, ktorého cieľom je bojovať proti sexizmu ako súčasť „bieleho šovinistického kapitalistického patriarchátu“. Medzi najdôležitejšie stratégie tohto boja patrí teoretická aj praktická realizácia idey sesterstva všetkých žien. To si vyžaduje, aby ženy predovšetkým rozpoznali a prekonalí vlastný sexizmus, ktorý determinuje ich správanie voči sebe samým, ako aj celému okoliu. Prejavom ženského sexizmu je najmä predstava, že moja vlastná hodnota ako ženy sa odvíja od môjho vzhladu a od toho, koľko mužov ma bude považovať za atraktívnu. Z toho vyplýva porovnanie s inými ženami, závisť a žiarlivosť.

Ako červená niť sa knihou tiahne obžaloba bielych feministiek strednej triedy, ktoré v prvých desaťročiach existencie hnutia prehliadali záujmy a potreby žien inej rasy a nižšej spoločenskej triedy. Ide o ten istý problém, ktorý je základnou ideou už spomínanej autorkinej prvej knihy z roku 1981. Ďalším opakujúcim sa motívom je neúnavné zdôrazňovanie faktu, že feminizmus nie je proti mužom. V kapitole s názvom *Skoncuje s násilím*, kde sa hovorí aj o násilí v rodine, hooks napríklad zdôrazňuje, že tak ako muži pomerne často páchajú násilie na ženách, ženy sa dopúšťajú násilia na deťoch, pretože „patriarchálne násilie v domácom prostredí je založené na presvedčení, že jednotlivec s väčšou mocou môže ovládať ostatných prostredníctvom rôznych foriem nátlaku“ (s. 91). Témou „feministickej mužskosti“ sa podrobnejšie zaoberá v nasledujúcej kapitole. Zásadným „bodom úrazu“, na ktorý sa podľa hooks treba zamerať, je fakt, že „patriarchálna mužskosť učí mužov, že ich pocit vlastného ja a ich identita a bytie stoja na kapacite ovládať iných“ (s. 101). Mnohí muži podliehajú predstave, že úspešný hodnotný muž musí disponovať mocou a autoritou, ale pritom nedokážu, alebo nechcú naplniť tento patriarchálny ideál, z čoho plynie ich frustrácia prejavujúca sa napríklad násilným správaním. Preto je rovnako dôležité vytvárať a prezentovať aj alternatívne podoby mužskosti ako diverzifikovanej kategórie, aby aj muži mohli slobodne hľadať a realizovať svoju identitu. V tomto bode hooks azda najpresvedčivejšie dokazuje, že feminizmus nie je len pre ženy, ale že má potenciál osloviť naozaj každého a každú, bez ohľadu na pohlavie.

Ďalšou, pre mňa (v pozitívnom zmysle) prekvapivou, popularizačnou vsuvkou je kapitola *Feministická spiritualita*, z ktorej cítiť autorkin záujem o duchovný rozvoj vlastnej osobnosti. Podľa hooks sa feministická spiritualita realizuje skôr ako súkromná prax založená na orientálnych učeniach (najmä budhizme), new age, prípadne kresťanskej mystike. Kritizuje podobu kresťanstva ako patriarchálneho náboženstva, ktorého predstavitelia zastávajú väčšinou silne konzervatívne názory a bojujú proti právam homosexuálov či proti interrupciám. V kontexte „teológie oslobodenia“ (termín, ktorý, bohužiaľ, bližšie nevysvetľuje) dáva feminizmus ako spoločenské hnutie za slobodu do súvislosti s „vývinom kozmického zmyslu pre harmóniu, rovnováhu, spravodlivosť a oslavu“ (s. 145). Obdobne, v kon-

texte feministického diskurzu tiež vnímam ako netradičnú stať venovanú láske (*Ako znovuobjaviť lásku*). Autorka ju zaradila s cieľom vyvrátiť všeobecne vžitú (a sčasti určite pravdivú) predstavu, že feminizmus je založený na hneve a nenávisti. V spojitosti s témou spirituality tak z týchto pasáží cítiť autorkinu osobnú vyrovnanosť a pochopenie, že cesta k pozitívnym zmenám nemôže viesť cez negativizmus. V tejto súvislosti sa hodí uviesť krátky citát z rozhovoru s bell hooks, uverejneného na aktivistickom americkom blogu *bk nation*: „Najzákladnejší aktivizmus, ktorý môžeme v našich životoch realizovať, znamená žiť uvedomele v krajine žijúcej vo fantázii. Žiť uvedomele znamená žiť s jadrom zdravého sebauvedomenia. Čelíte realite, namiesto aby ste sa klamali.“¹

Ako každý človek s vyhranenými názormi a nekompromisným prejavom, aj bell hooks je uznávaná a zatracovaná zároveň. Často býva kritizovaná najmä za nedostatočnú odbornosť textov – nepoužíva poznámky pod čiarou, neuvádza zoznam bibliografických odkazov, na základe ktorého by si čitatelia mohli vyhľadať literatúru, ktorú príležitostne cituje. Hlása potrebu prekročiť múry akadémie a akademického spôsobu písania, okrem iného aj preto, že akademické prostredie je veľmi ťažko prístupné ženám inej než bielej farby pleti a ženám z inej než vyššej a strednej vrstvy. O svojej pozícii na okraji seriózneho akademického diskurzu (súčasne však aj na okraji sveta populárnych masmédií) hovorí: „Šamanov a rozprávačov uctievali pre ich múdrosť, ale žili na okraji alebo na periférii kmeňa či dediny, pretože často poskytovali holistický prístup – a to sa nedá, ak stojíte v centre. Považujem za dôležité a zodpovedné oponovať a analyzovať veci z tejto pozície... Nie som centralizovaná na akadémii, pretože som si vybrala okrajovú zónu. Intelektuálna práca vyviera z izolácie, meditácie, zmeny lokality. Duchovná prax je podobná: vyžaduje sústredenie, jasnosť, idey... a popretie ega.“² Hoci rozumom dôvodom, pre ktoré sa autorka rozhodla písať svoje knihy nenáročnou formou, myslím si, že určitý kompromis medzi „ľudovosťou“ a „akademickosťou“ by bol prínosom aj pre čitateľov bez vysokoškolského vzdelania, ktorých by mohli zaujímať napríklad odkazy na ďalšiu literatúru.

Celkovo možno konštatovať, že bell hooks sa podarilo vložiť do knihy zanietenosť, s akou sa ona sama venuje feministickému aktivizmu. Vykreslila ho ako živé, inšpiratívne hnutie, a jej knihu naozaj možno odporučiť každej a každému ako stručný úvod do feminizmu. To neznamená, že voči publikácii nemožno vzniesť aj niekoľko výhrad. Čo sa týka obsahu, hlavný problém, ktorý môže vzniknúť pri recepcii textu domácim publikom, pomenovala Jana Cviková z *Aspektu* v diskusii s Janou Štúrovou a Štefanom Hríbom.³ bell hooks hovorí o boji za sociálnu spravodlivosť, o potrebe komunit, o zvrhnutí „bieleho šovinistického patriarchátu“. V spoločnosti, ktorá má ešte v živej pamäti obdobné heslá vyzývajúce k boju za lepší svet, máme tendenciu vnímať takúto rétoriku ako utopickú, naivnú, ak nie priam nebezpečnú.

Ak má ísť o knihu určenú najmä „feministickým laikom“, chýba mi v nej aspoň stručné načrtnutie problematiky „esencializmus verzus genderová teória“, teda otázky, či ženskosť a mužskosť je niečo vrodené, závislé od pohlavia, alebo je to vykonštruovaná, geograficky a sociálne podmienená kategória. Hoci je zjavné, že v knihe sa apriórne pracuje s premisou rodu ako čohosi vykonštruovaného a flexibilného, predsa len pre mnohých laikov je táto otázka stále nejasná a je jednou z prvých, ktoré treba vo verejných diskusiách vysvetľovať. Pomerne dôležité kritické pripomienky by som ďalej smerovala k niektorým formálnym kvalitám slovenského vydania, predovšetkým nerozumiem, prečo sa vydavateľky rozhod-

li pre pomerne výraznú zmenu názvu. V angličtine sa kniha volá *Feminism is for Everybody: Passionate Politics*. Myslím si, že doslovný preklad názvu – *Feminizmus je pre každého* by mal väčšiu šancu osloviť náhodných návštevníkov kníhkupectiev, na ktorých názov *Feminizmus do vrečka* zrejme nezapôsobí zďaleka tak lákavo a šťavnato. Možno sa vydavateľky chceli vyhnúť použitiu mužského rodu v slove „každý“, resp. kostrbatému spájaniu mužského a ženského rodu („pre každú/každého“). Tento problém by vyriešila mierna modifikácia v tvare *Feminizmus je pre všetkých*, kde slovo „všetkých“ je síce tiež v mužskom rode, ale vďaka plurálu je maskulínium sotva citelné. S tým súvisí aj výhrada voči grafickému riešeniu knihy, ktorého skromnosť možno zrejme prisúdiť nízkemu rozpočtu. Nechcem samozrejme malichejne kritizovať kvalitu papiera či väzby. V pôvodnom vydaní, ktoré zabezpečilo vydavateľstvo South End Press, mala kniha obálku s pestrofarebnou ilustráciou zobrazujúcou skupinu rozmanitých ľudských postavíček s radostne zdvihnutými rukami. Opäť v mene snahy osloviť čo najširší okruh čitateľov musím vzniesť námietku voči dosť sterilnému riešeniu obálky, ktoré je priam v rozpore s obsahom a posolstvom knihy.

Na záver možno zhrnúť, že knihu by som odporučila nielen feministkám a feministom – začiatočníčkam a začiatočníkom, ale všetkým, čo napriek sympatiám k tomuto hnutiu možno strácajú vieru v jeho praktický zmysel alebo motiváciu hlbšie sa doň ponoriť. bell hooks je nepochybne obdivuhodná žena a združenie Aspekt urobilo záslužnú prácu, keď (okrem desiatok iných) pripravilo túto knihu pre domáce publikum.

Alexandra Tamášová, kritička a kurátorka, pracuje v Slovenskej národnej galérii v Zbierke moderného a súčasného umenia.

Poznámky:

1 V origináli: The most basic activism we can have in our lives is to live consciously in a nation living in fantasies. Living consciously is living with a core of healthy self-esteem. You will face reality, you will not delude yourself. Dostupné na adrese: <http://bknation.org/2014/02/bk-nation-interview-bell-hooks/> (cit. 9. 10. 2014).

2 V origináli: Shaman and griots were revered for their wisdom, but they were located on the edges or the periphery of their tribe or their village because they frequently offer a holistic approach- you can't do that from standing in the center. I consider a calling and responsibility to dissent and to analyze from this position...I'm not centered in the academy because I choose to occupy a liminal zone. The intellectual work comes out of isolation, meditation, shifting location... spiritual practice is similar: it requires focus, clarity, ideas... and denying ego. Dostupné na adrese: <http://thefeministwire.com/2014/03/feminists-love-dr-bell-hooks/> (cit. 8. 10. 2014).

3 Dostupné na adrese: <http://video.tyzden.sk/eugen-korda/2014/10/04/pomaha-feminizmus-ze-nam-cast1/>.

